ANTONINVS LIBERALIS, *Les Métamorphoses*. Texte établi, traduit et commenté par Manolis Papathomopoulos. Paris, Les belles lettres, 1968, XXXVII + p. 1—70 (duble). +p. 71—185 [—188].

Îndrăgostit de obiectul cercetării sale, editorul afirmă (p. XXVI) că „textul lui Antoninus Liberalis a beneficiat întotdeauna de atenţia filologilor". Este aci însă o uşoară exagerare: dacă facem abstracţie de ediţii, recenzii ale ediţiilor şi traducerii, Antoninus Liberalis a fost studiat doar de cinci învăţaţi în secolul trecut (niciodată înainte...) şi de unul singur în secolul nostru; în plus i s-au consacrat numai două monografii, disertaţiile lui E. Oder (1886) şi F. Blum (1892). Bibliografia lui Masqueray îl ignoră, Wilhelm Christ îi acordă trei rînduri şi jumătate, Maurice Croiset treisprezece.

Tot treisprezece sînt ediţiile anterioare celei pe care o prezint. E semnificativ cum s-au succedat aceste ediţii. După prima tipăritură (a lui Holtzmann — Xylander, în 1568), urmează un hiat mai lung de un veac; dar în anii 1674—1677 au apărut aproape concomitent patru ediţii, pentru ca proxima să se lase aşteptată pînă în 1774. Nici secolul al XX-lea nu a fost mai darnic cu Antoninus Liberalis: după ediţia lui Martini din 1896, abia în 1962 mai putem semnala una.

Autorul — care pare să fi trăit pe vremea Antoninilor sau a Severilor — ar fi meritat totuşi o soartă mai puţin vitregă. Papathomopoulos subliniază (p. XXII) dublul interes, literar şi mitografic, pe care-l oferă *Metamorfozele* lui, singurul vestigiu al unor opere poetice dispărute aproape cu desăvîrşire astăzi. Din cele 41 de legende ale culegerii, şapte sînt complet necunoscute din alte surse, iar cinci mai apar numai la Ovidiu (uneori într-o versiune diferită). Iată un puternic motiv pentru a regreta slaba prezenţă a operei în cercul preocupărilor filologice.

Ἀντωνίνου Λιβέραλις (sic) Μεταμορφώσεων Συναγωγή ne-a fost păstrată într-un unic manuscris, *Palatinus Heidelbergensis Graecus 398*, din a doua jumătate a secolului al IX-lea. Manuscrisul, pe pergament, originar din Constantinopol, a ajuns pe la 1437 la Basel, iar de acolo în 1553 la Heidelberg; după aceea, împreună cu o bună parte a bibliotecii palatine, trece în 1623 la Vatican, în 1797 la Biblioteca naţională din Paris, revenind la Heidelberg în 1816. Nu a fost editat niciodată (e vorba, fireşte, de scrierea lui Antoninus Liberalis) în Italia în vremea cît s-a aflat acolo, nici în Franţa cît a stat la Paris; ediţia princeps a apărut la Basel cînd manuscrisul nu se mai găsea acolo.

Codicele, un miscelaneu cu scriere minusculă, reprezintă singura sursă şi pentru celelalte texte greceşti cuprinse în el: geografi minori, crestomaţie din Strabon, *de fluuiis* al lui Pseudo-Plutarh, *Erotika Pathemata* ale lui Parthenius, extrase din Hesychius, paradoxografi, scrisori ale lui Hipocrate şi epistolografi minori. *Metamorfozele* lui Antoninus Liberalis ocupă filele 189^{r}—208^{u}. După ce a servit primei ediţii, din manuscris au dispărut trei file: p. 9, r. 14—p. 15, r. 12 ale ediţiei Papathomopoulos, reprezentînd mai bine de jumătate din cap. 5, cap. 6—7 în întregime şi cap. 8, cu excepţia ultimelor trei cuvinte, apoi p. 61, r. 9—p. 64, r. 17, adică cea mai mare parte a cap. 37, tot cap. 38 şi prima jumătate a cap. 39; pentru aceste pasaje, unicul izvor existent astăzi este deci ediţia princeps a lui Xylander. Din această cauză, a existenţei (incomplete!) a unui singur manuscris adică, editarea lui Antoninus Liberalis este o treabă simplă şi totodată complicată: editorul nu are a se ocupa de clasificarea manuscriselor, în schimb locurile corupte (sau considerate ca atare) îi pricinuiesc „veritabile cazuri de conştiinţă"; e adevărat că aceste cazuri de conştiinţă sînt uneori foarte puţin grave: aş pomeni numai „problema" lui ν eufonic, utilizat normal de manuscris în 246 de locuri, omis normal în 189, dar apărînd de 34 de ori înainte de consoană. Papathomopoulos semnalează pe drept că ediţiile mai vechi cuprind o sumă de emendări mai mult ingenioase decît necesare, în timp ce ediţia lui Cazzaniga (1962) „e adesea prea conservatoare". Noua ediţie

https://biblioteca-digitala.ro

încearcă să menţină lecţiunile manuscrisului ori de cîte ori ele pot fi apărate, adoptînd sau propunînd corecţiuni numai cînd ele se impuneau (p. XXVIII); efectiv, Papathomopoulos intervine în text (sau în aparatul critic) de cîteva zeci de ori. Pentru calitatea şi plauzibilitatea conjecturilor lui, citez adăugarea cuvîntului <κριθήν> (p. 5, r. 12), apoi εἰς <τὸ σπήλαιον, εἰσ>δραμών (p. 15, r. 5—6; mai demult se propusese εἰσδραμὼν <εἰς τὸ σπήλαιον>, de către Castiglioni), suprimarea cuvintelor [ἐν τῇ ἀγορᾷ] (p. 56, r. 17) şi eleganta emendare ἀπέλουον τότ' ἔτι pentru ἀπελούοντο ἔτι din manuscris (p. 59, r. 19). Semnalez că aparatul citează conjecturi ale unor învăţaţi neînregistraţi în lista bibliografică de la p. XXVI—XXVII: Kaibel, Saumaise, Fontein, Heinsius, Meursius, Fränkel, Pasquali, Bücheler, Mommsen, Pierson etc., etc., ceea ce sporeşte simţitor numărul celor care, măcar în treacăt, s-au ocupat de Antoninus Liberalis.

O particularitate remarcabilă a codicelui o constituie aşa-numitele „manşete", indicînd sursele (sau martorii) majorităţii legendelor. Fireşte, ne interesează mai puţin faptul că aceste manşete (atribuite de unii autorului însuşi, dar datînd mai degrabă după anul 350) stau nu la începutul sau la sfîrşitul textului, ci în susul sau în josul paginii, indiferent de locul unde încep respectivele capitole. Ne interesează cu mult mai mult că manşetele se referă uneori la autori complet necunoscuţi altfel: la cap. 4 e citat 'Αθανάδας (ἐν) 'Αμβρακικοῖς şi la cap. 12 'Αρεὺς ὁ Λάκων ἐν ᾄσματι Κύκνῳ.

Cele 70 de pagini de text ale ediţiei lui Papathomopoulos sînt urmate de aproape o sută de pagini de comentariu (modest intitulat „note"), plus un indice al autorilor citaţi în text, un abundent indice de nume proprii şi unul mitologic. Comentariul este pe cît de amănunţit (cap. 17 are 34 de rînduri, dar notele aferente ocupă mai mult de patru pagini tipărite mărunt), pe atît de util şi de bine informat: bibliografia lui ajunge pînă în 1967, cuprinzînd şi lucrări apărute în ultimii ani în Cehoslovacia sau Bulgaria, de pildă. Remarc cu plăcere că Papathomopoulos citează lucrarea lui Aram Frenkian, *Gelozia zeilor la vechii greci* (Bucureşti, 1945), precum şi studiul lui D. M. Pippidi, *Sur la philosophie de l'histoire d'Hérodote* (apărut în Eirene, I, 1960).

Un ultim merit al noii ediţii: *Metamorfozele* lui Antoninus Liberalis au fost traduse pînă acum numai de trei ori, de Xylander în latineşte şi de F. Jacobs (1837) şi L. Mader (1963) în germană; cea dintîi traducere a opusculului în limba franceză ne-a fost oferită abia acum, de Papathomopoulos, în această carte publicată exact la patru sute de ani după ediţia princeps.

Traian Costa

ALBVMASARIS *De reuolutionibus natiuitatum* ediдit David Pingree, Leipzig, Teubner, 1968, XVIII + 362 p.

David Pingree editează pentru prima dată integral versiunea greacă a operei cunoscutului astrolog arab Abu Mas'har Ja'far ibn Muḥammad (gr. 'Απομάσαρ, lat. Albumasar) intitulată în original *Aḥkhām taḥāwīl sinī al-mawālid*, cunoscută în greacă sub titlul Περὶ τῆς τῶν ἐτῶν ἐναλλαγῆς iar în latină sub acela de *De reuolutionibus annorum natiuitatum*.

Autorul acestei opere s-a născut la 10 august 787 la Balkh şi a murit în anul 886, la 8 martie, la Wāsiṭ. A fost elevul lui Ya'qūb ibn Isḥāq al-Kindī; şi-a scris cele nouă cărţi ale lucrării de faţă între anul 834 şi sfîrşitul vieţii sale. Lucrarea a fost difuzată atît în lumea mahomedană cît şi în cea creştină.

În prezent ea este conservată în patru codexuri arabe (Escorialensis 917, Escorialensis 977, Parisinus B. N. ar. 2588 şi Oxoniensis Bodl. I 878 = Laud. A 137). În secolul X Abū Sa'īd Aḥmad ibn'Abd al-Jalīl al-Sijzī a alcătuit o epitomă păstrată în trei codexuri constan-

https://biblioteca-digitala.ro